

w poznaniu roli Iroszkotów w chrystianizacji i kulturze religijnej Europy wczesnego średniowiecza. Wzorem poprzednich kolokwii, materiały tego sympozjum zostaną również opublikowane.

Jerzy Strzelczyk - Poznań

4. SYMPOZJUM DAMAZJAŃSKIE

1600-lecie śmierci św. Damazego papieża

10-lecie śmierci Jean Daniélou

Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL urządził w Lublinie 21 maja 1984 r. jednodniowe ogólnopolskie sympozjum dla uczczenia 1600 rocznicy śmierci papieża Damazego /366-384/, wielkiego odkrywcy katakumb i twórcy epigrafiki chrześcijańskiej. Spotkanie to połączono z obchodem przypadającej w tym dniu 10 rocznicy śmierci kard. Jeana Daniélou /1905 - 21 V 1974/ jednego z najwybitniejszych współczesnych znawców judeochrześcijaństwa i odkrywcy Orygenesesa. Ta dwójka rocznica wyznaczyła podwójną tematykę zorganizowanego sympozjum, podczas którego przedpołudnie poświęcono kard. Daniélou, popołudnie zaś papieżowi Damazemu. Pewnego rodzaju klamrą łączącą dwie różne chronologicznie i treściowo problematyki była południowa Msza św. koncelebrowana w kościele akademickim ku czci św. Damazego w intencji ś.p. kard. Daniélou pod przewodnictwem prorektora ks.doc.dra Jana Śrutwy, który w homilii nawiązującej do *nova et vetera* w skarbcu Kościoła z jednej strony wyliczył wielkie zasługi starożytnego rzymskiego biskupa, a z drugiej wskazał na współczesnego francuskiego naukowca wydobywającego z antyku chrześcijańskiego drogocenne perły prawdy ewangelicznej.

Obrady przedpołudniowe odbywające się w pomieszczeniach Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL, otworzyła kierownik tego Zakładu doc.dr hab. B.Filarcka. Przewodniczył im ks.doc.dr hab. Czesław Bartnik. Referat pt. "Kardynał Jean Daniélou jako badacz judeochrześcijaństwa"¹ wygłosił ks.dr Franciszek Szulc. Można w nim wyodrębnić

---

¹ Zasadniczy tekst tego wystąpienia był opublikowany wcześniej przez

3 części. W pierwszej autor przedstawił najpierw krótko historię naukowych badań J. Daniélou, poczynszyszy od tematyki biblijnej i teorii sensów Pisma Świętego /szczególnie typologii/, poprzez studia nad związkami pierwotnego chrześcijaństwa ze wspólnotą w Qumran, aż do zajęcia się judeochrześcijaństwem, czyli okresem silnego związania chrześcijaństwa z duchowymi i religijnymi formami życia ówczesnego judaizmu. Owocem tych studiów była znana jego książka "Théologie du judeo-christianisme" /Paris 1958/.

W 2 części prelegent starał się scharakteryzować, trwającą ponad 100 lat, historię badań nad judeochrześcijaństwem /szkoła w Tübingen, W. Bauer, M. Simon, H. Schoeps, G. Dix, L. Goppelt/ i dać definicję tego pojęcia. Sam Daniélou rozumiał przez nie "chrześcijaństwo, które się wyraziło w formach Spätjudentum"², uważając, że wyrasta ono z ducha kultury semickiej, różni się radykalnie od chrześcijaństwa hellenistycznego, opartego na kategoriach myśli greckiej oraz obejmuje zarówno ortodoksyjne, jak i heterodoksyjne odłamy /ebionitów, elkazaitów, baptystów/. Nieco później uczony francuski jeszcze bardziej sprecyzował to pojęcie: "Judeochrześcijaństwo oznacza w dzisiejszym tego słowa znaczeniu pewną postać pierwotnego chrześcijaństwa, które w szczególnym stopniu było związane z duchowymi i społecznymi strukturami żydostwa, zwłaszcza późnego judaizmu, a mianowicie przez zachowanie żydowskiego sposobu życia według Prawa, zwłaszcza obrzeżania i przestrzegania szabatu, a w końcu poprzez zachowanie apokaliptycznego sposobu myślenia"³.

W 3 wreszcie części referent starał się ukazać wysiłki Daniélou zmierzające do scharakteryzowania pierwszej historycznie teologii chrześcijańskiej, która się wyraziła w kategoriach późnego judaizmu i opierała na semickich strukturach myśli. Najwłaściwszym sposobem poznania tej teologii, zdaniem Daniélou, jest analiza wybranych cytatów biblijnych /testimonia/ w literaturze judeochrześcijańskiej, interpretowanych przeważnie metodą symboliczną czyli typologią o pro-

-----
autora pt. "Wkład J. Daniélou do badań nad judeochrześcijaństwem", "Summarium" 9/1980/ 149-156.

2 Théologie du judeo-christianisme, dz. cyt., 19.

3 Por. J. Daniélou, Judenchristentum, w: Sacramentum Mundi, Bd. 2, Freiburg 1968, 978.

wenienencji żydowskiej i semickiej /w przeciwieństwie do greckiej alegorii/ wykazującą zrealizowanie wszystkich proroctw i figur starotestamentalnych z przyjściem Chrystusa. Francuski uczyony, jako jeden z pierwszych, podkreślał wpływ apokaliptyki żydowskiej na pierwotną teologię chrześcijańską, która zanim sięgnęła po filozofię grecką, wypowiadała się w pojęciach żydowskiej apokaliptyki, wspomaganą ówczesną kosmologią i angelologią. Tak np. soteriologia judeochrześcijańska wpisana została w ramy schematu kosmologicznego, obejmującego zejście Słowa poprzez sfery niebieskie na ziemię, następnie zejście do szeolu oraz chwalebne wniebowstąpienie. Trudna i mało znana słuchaczom problematyka referatu wywołała stosunkowo żywą dyskusję o charakterze wyjaśniającym, w której wzięli udział: ks.doc. Cz.Bartnik, ks.dr.hab. F.Drażkowski, doc.dr hab. E.Filarska, ks.dr B.Częsz, ks.dr S.Longosz, dr T.Górski. Dotyczyła ona zarówno definicji judeochrześcijaństwa, jak i pojęć z nim związanych, np. typologii, demitologizacji, alegorii, związków ze wspólnotą z Qumran, czasu trwania tej teologii itd.

Na obrady popołudniowe, prowadzone pod kierownictwem ks.dra Bogdana Czesza w Katedrze Historii Sztuki KUL, złożyły się 3 prelekcje. Z pierwszą z nich pt. "D a m a z y o s t a t n i b i s k u p R z y m u c z y p i e r w s z y p a p i e ż" wystąpił dr Adam Ziółkowski. W swym wystąpieniu starał się ukazać, w sposób chronologiczny, rosnącą rolę i znaczenie biskupa Rzymu, który w osobie Damazego nie tylko autorytatywnie rozstrzygał wewnętrzne i religijne sprawy Kościoła Zachodniego, lecz także chciał decydować o sprawach Kościoła Wschodniego poprzez swoje listy i legatów. Omówił więc trudności wewnętrzne jego rządów w Rzymie, walkę z antypapieżem Ursinusem i z oszczerstwami żyda Izaaka, którym mógł zadać kłam dzięki powiązaniom ze starymi rodami rzymskimi i najwyższą władzą cywilną. Starał się przy tym eksponować znaczenie rzymskiej Stolicy Apostolskiej i prymatu papieskiego. Pragnął decydować o biskupstwie w Antiochii wysyłając tam decyzje podejmowane na synodach rzymskich i wzywając Witalisa oskarżonego o herezję apolinaryzmu do wytłumaczenia się przed sobą. W tym wszystkim nie mógł jednak zrozumieć działalności św.Bazylego, który kilkakrotnie prosił go o pomoc Zachodu dla Wschodu. Co więcej, związał się mocno przeciw Wschodowi z Aleksandrią, której wypędzonego patriarchę Piotra przez kilka lat gościł u siebie,

udzielając nawet pewnego rodzaju cichego poparcia aleksandryjskiemu intruzowi, Maksymowi Cynikowi w Konstantynopolu. Z drugiej jednak strony, mimo wzrostu jego papieskiego autorytetu, nie był zaproszony ani na Sobór w 381 r. w Konstantynopolu, ani na ważny synod pod przewodnictwem św. Ambrożego w Akwilei, dokąd tylko przesłał swoje listy.

Drugą prelekcję pt. "D a m a z y o b r o ó c a c z y - s t o ś c i w i a r y" wygłosił ks. dr Stanisław Longosz. Autor scharakteryzował najpierw ogólną sytuację ówczesnego chrześcijaństwa pod względem czystości wiary: o ile Zachód poza nielicznymi wyjątkami za czasów Damazego stanowił już jeden zwarty blok ortodoksji, to Wschód był wówczas całkowicie rozbity, skłócony i trawiony różnymi herezjami. Tzw. "Tomus Damasi" czyli list synodu rzymskiego /397 lub 382/ skierowany do Wschodu wylicza aż 10 herezji niszczących tamtejszy Kościół, a mianowicie: pneumatomachian, sabelian, arian, eunomian, macedonian, fotynian, ebionitów, apolinarystów, marcelian i zwolenników Diodora z Tarsu. Do najgroźniejszych z nich należały: silny tu jeszcze arianizm i macedonianizm, apolinaryzm i początki nestorianizmu ukryte w nauce Diodora z Tarsu. Prelegent scharakteryzował te 4 główne herezje i przytoczył skierowane przeciw nim wypowiedzi teologiczne Damazego, który nie pisał specjalnych traktatów polemicznych, ale potępiał je na synodach rzymskich a następnie w formie listów synodalnych z anatemami wysyłał je na Wschód. Autor referatu podkreślił przy tym delikatną sytuację papieża, ponieważ każde jego wystąpienie przeciw herezjom uważane było często za ingerencję w sprawę Wschodu. W dodatku papież nie mógł znaleźć wspólnego języka ze św. Bazylim, biskupem Cezarei Kapadockiej, przez co rozdział między Wschodem a Zachodem nadal się powiększał.

Trzecią prelekcją było wystąpienie dra Tytusa Górskiego na temat: "D a m a z y j a k o c u l t o r a t q u e a m a - t o r m a r t y r u m w ś w i e t l e ó w c z e s n e j s y t u a c j i". Referent wskazał na zasługi Damazego w konserwacji katakumb i czei męczenników. Problem ten wielokrotnie już studiuwany⁴, przyniósł mu największą sławę. Papież porządkował katakumby,

-----
4 Por. S. Charnier, Le premier archéologue chrétien - S. Damase, "Revue Augustinienne" 8/1906/ 569-578; E. Vacandard, Le pape Damase et le culte des Saints, "Revue du Clergé Français" 67/1911/ 611-614; H. Leclercq, Damase, DACL IV, 145-197; J. Vives, S. Damaso

i otaczał groby męczenników wyjątkową czcią, pisząc dla nich specjalne epigramy, rytu później często w marmurze przez jego przyjaciela Dionizego Filokalusa⁵. Choć poezja tych epigramatów /A.Ferrua naliczył ich 59 oraz 19 fragmentów/⁶, mimo pochwał św.Hieronima⁷, nie jest najwyższej klasy, to jednak ich wartość historyczna ze względu na dane o męczennikach, dacie, rodzaju i szczegółach ich śmierci, mają nieocenione znaczenie. Przyczyniły się one w ogromnym stopniu do rozwoju kultu męczenników oraz do sławy i umocnienia pozycji samego Damazego. Prelegent podał tekst kilku epigramatów i przeprowadził ich analizę.

Podczas dyskusji nad trzema prelekcjami doszło do żywej polemiki między A.Ziółkowskim a ks.S.Longoszem na temat wzajemnych stosunków między Damazym i Bazylem. Pierwszy z nich oskarżał bpa Cezarei o nieudolną politykę kościelną na Wschodzie, niezręczne wiązanie się z ludźmi niechętnymi papieżowi i nieumiejętne szukanie u niego pomocy dla Wschodu. Drugi przeciwnie - obwiniał papieża o brak zrozumienia złożonej problematyki Kościoła Wschodniego, o głuche milczenie na usilne prośby Bazylego, apodyktyczne i autorytatywne odrzucanie antiocheńskiego biskupa Melecjusza popieranego przez większość biskupów na Wschodzie i Bazylego, dlatego tylko, że formalnie nie był zwolennikiem nicejskiego wyznania wiary. W dyskusji ks.Longosz wyliczył dalsze, nie poruszone jeszcze, zasługi papieża Damazego, podkreślając, że był on pierwszym biskupem Rzymu, który corocznie zwoływał na synod podrzymskich biskupów i kolektywnie podejmował decyzje

-----
papa español y los martires, Barcelona 1943; E.Schäfer, Die Bedeutung der Epigramme des Papstes Damasus I für die Geschichte der Heiligenverehrung, "Ephemerides Liturgicae" 46/1932/ 137-235, 309-378; Ch.Pietri, Concordia Apostolorum et renovatio Urbis, Culte des martyrs et propagande pontificale, Mélanges d'Archéologie et d'Histoire" 73/1961/ 275-322.

- 5 Por. J.Vives, Damasus et Filocalus, "Analecta Sacra Tarraconensia" 2/1926/ 483-494; A.Ferrua, Filocalo, l'amante della bella lettera, "Civiltà Cattolica" 90 (1939) 135-47.
- 6 A.Ferrua, Epigrammata Damasiana, Roma 1942, 50-53.
- 7 Hieronymus, De viris illustribus 103, PL 23,749, PSP 6,117; "Damazy, biskup miasta Rzymu, miał zdolności do układania pięknych wierszy; wiele ich krótkich heksametrem napisał. Umarł prawie osiemdziesięcioletni za cesarza Teodozjusza".

dotyczące niekiedy całego Kościoła i zachęcił św. Hieronima do opracowania nowego przekładu Pisma św. /Wulgata/; zorganizował pierwsze archiwum papieskie, przeznaczając na nie specjalne pomieszczenia, przyczynił się wreszcie do rozwoju i latynizacji liturgii rzymskiej⁸, która dotąd bardzo często była odprawiana po grecku oraz do kodyfikacji mszalnego kanonu rzymskiego /niemal w niezminionej formie istnieje do dziś/ oraz stwerczenia stałego oficjalnego sanktorału Kościoła Rzymskiego, ze stałymi wspomnieniami męczenników. On również wprowadził w Rzymie śpiew psalmów podczas mszy świętej.

Powyższe sympozjum przybliżyło niewątpliwie, nieznanne bliżej polskim patrologom, zarówno postać papieża sprzed XVI wieków, jak i trudną problematykę judeochrześcijaństwa. Było ono nie tylko jedną polską naukową imprezą, poświęconą uczczeniu powyższych rocznic, lecz także jedną z bardzo nielicznych inicjatyw poświęconych papieżowi Damazemu i Kard. Daniélou w świecie badań nad antykiem chrześcijańskim.

Alicja Stępniewska - Lublin

5. SPOTKANIE SEKCJI PATRYSTYCZNEJ W GDAŃSKU-OLIWIE

Sekcja Patrystyczna przy Komisji Episkopatu do Spraw Nauki Katolickiej, dzięki usilnym zabiegom i staraniom jej Przewodniczącego ks. dra Bogdana Cząsza, zorganizowała swe doroczne spotkanie w dniach 20 - 21 września 1984 r., w Wyższym Seminarium Duchownym w Gdańsku-Oliwie.

Pierwszy dzień obrad rozpoczął się mszą sw. koncelebrowaną w kaplicy seminaryjnej, podczas której J.E. ks. bp dr Tadeusz Gocłowski, podkreślając potrzebę takich spotkań, wskazał na jałowość i bezowocność współczesności nie uwzględniającej tradycji starożytnej, oraz na dramat rozdarcia i niepokoju, zrodzony z przerwania ciągłości kulturowej, wskutek czego często stają obok siebie abandonata anti-

8 Por. M.H. Shepherd, The liturgical Reform of Damasus, w: Kyriakon. Festschrift J. Quaston, II, Münster 1970, 847-863.